

НОВИНЕ У ОБЛАСТИ ПРИЗНАВАЊА И ЗАШТИТЕ СОРТИ ПОЉОПРИВРЕДНОГ БИЉА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Д. Дабовић¹

Резиме. Од средине 2009. године, област признавања и заштите сорти пољопривредног биља у Републици Србији је у великој мери усаглашена са одговарајућом међународном правном регулативом, с обзиром да су донети посебни закони, са пратећим подзаконским актима, о признавању сорти, као и о заштити права оплемењивача. Осим тога, усвојена је основна међународна конвенција у овој области. На тај начин, потпуније и у складу са међународним стандардима су регулисани услови, испитивање и поступак за признавање сорте, упис у Регистар сорти пољопривредног биља, одржавање сорте, као и формирање посебне комисије за признавање сорти. У оквиру заштите права оплемењивача, регулисани су услови, начин и поступак за заштиту права оплемењивача биљних сорти, као и упис у одговарајуће регистре.

Кључне речи: сорта, биље, оплемењивач.

Увод

Област признавања и заштите сорти пољопривредног биља је од средине 2009. године, у Републици Србији претрпела значајне измене. Наиме, ступањем на снагу Закона о признавању сорти пољопривредног биља ("Службени гласник РС", бр. 30/10), у мају 2010. године, престале су да важе одредбе Закона о семену ("Службени гласник РС", бр. 45/05) и Закона о садном материјалу воћака, винове лозе и хмеља ("Службени гласник РС", бр. 18/05), које су се односиле на признавање сорти пољопривредног биља, а ступањем на снагу Закона о заштити права оплемењивача ("Службени гласник РС", бр. 41/09), у јуну 2009. године, престао је да важи Закон о заштити сорти пољопривредног и шумског биља ("Службени лист СРЈ", број

¹ Др Душан Дабовић, виши саветник, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде – Управа за заштиту биља, Београд.

28/00 и "Службени гласник РС", број 101/05 - др. закон). Такође, донет је и Закон о потврђивању Међународне конвенције о заштити нових биљних сорти ("Службени гласник РС – Међународни уговори", број 19/10), којим је ова конвенција постала део нашег правног система. Осим тога, на основу нових закона донето је више подзаконских прописа којима се ближе уређују поједина питања признавања и заштите сорти пољопривредног биља. Новим прописима су донете новине у правцу уједначавања ове области са, пре свега, наведеном конвенцијом и одговарајућим прописима Европске уније, али и са другим међународним актима.

Новине у области признавања сорти пољопривредног биља

Законом о признавању сорти пољопривредног биља уређују се услови и поступак за признавање сорти, упис у Регистар сорти пољопривредног биља (у даљем тексту: Регистар), као и одржавање сорти. У погледу услова за признавање сорти у Закону се наводи да се сорта признаје ако се на основу резултата испитивања одређених битних особина сорте утврди да је различита, униформна и стабилна (DUS тест) да има бољу производну и употребну вредност (VCU тест), као и да је име сорте у складу са прописаним захтевима.

Поступак за признавање сорте покреће се на основу захтева за признавање сорте, који власник сорте, односно његов овлашћени заступник подноси министарству надлежном за послове пољопривреде (у даљем тексту: Министарство). Захтев се подноси за сваку сорту посебно и мора да садржи податке о: биљној врсти; изворном материјалу сорте; власнику сорте, односно његовом овлашћеном заступнику. По пријему захтева за признавање сорте Министарство утврђује да ли је тај захтев потпун и да ли је приложена сва потребна документација. Ако се утврди да је захтев непотпун или да не садржи сву потребну документацију, обавестиће се о томе подносилац захтева и затражиће се да у року од 15 дана од дана достављања обавештења отклони утврђене недостатке. Ако подносилац захтева не отклони утврђене недостатке у остављеном року захтев за признавање сорте ће се одбацити као непотпун. Ако се утврди да је захтев за признавање сорте уредан, Министарство обавештава подносиоца захтева да ће сорта бити испитивана, при чему од подносиоца тражи да достави потребну количину семена, односно садног материјала сорте ради испитивања. Ако подносилац захтева не поступи у складу са овим обавештењем, захтев ће бити одбачен.

Испитивањем сорте утврђује се различитост, униформност и стабилност сорте (DUS тест), као и употребна и производна вредност сорте (VCU тест), при чему се за сорте повртарског биља, изузев за сорте кромпира,

приликом испитивања сорте не утврђује употребна и производна вредност сорте. Изузетно, за сорту која је пријављена за испитивање на једно или више додатних својстава у односу на сорту која је уписана у Регистар, испитују се на огледном пољу само додатна својства сорте, уз утврђивање да ли је та сорта задржала исте особине утврђене DUS тестом као сорта која је уписана у Регистар. У том случају, сорта се уписује у Регистар са назнаком присуства додатног својства. Испитивање сорте врши се на огледном пољу и у лабораторији. На огледном пољу, испитивање сорте за ратарско и повртарско биље траје две године, док је за сорте воћака и винове лозе рок за испитивање продужен до шест година (у ранијем закону такође две године), у зависности од биљне врсте.

Испитивање производне и употребне вредности сорте врши се истовремено са једном или више сорти стандарда. Сорта стандард која се користи у току испитивања производне и употребне вредности сорте не може бити замењена другом сортом стандард, све до завршетка испитивања. Као сорта стандард може се одредити само сорта која је уписана у Регистар и која је заступљена у производњи на територији Републике Србије. Изузетно, ако се за поједину врсту пољопривредног биља, тип унутар врсте пољопривредног биља или за одређену намену не може одредити сорта стандард, сорта се испитује без сорте стандард. У погледу извођача огледа новина је да то сада може бити и предузетник, као и да извођач огледа мора да докаже да је власник земљишта, или да има уговор о закупу земљишта закључен на више година. При томе, испуњеност услова за обављање послова испитивања сорте решењем утврђује министар, тако да се уговор о испитивању сорти на огледном пољу, односно у лабораторији може закључити само са извођачем огледа, за кога је решењем утврђено да испуњава услове.

Поред тога, овим законом се регулишу основна питања стручне комисије коју образује министар. Наиме, прописано је да се Комисија образује за поједине врсте биља, односно групу врста биља и састоји се од пет до седам чланова (са мандатом од четири године), који се именују из реда стручњака за врсту биља, односно групу врста биља за коју се образује Комисија. Одређено је да је задатак Комисије да размотри коначне резултате испитивања сорте добијене на огледном пољу, односно у лабораторији, изврши оцену производне и употребне вредности сорте и министру да своје мишљење са предлогом за признавање или одбијање захтева за признавање сорте.

Упис у Регистар регулисан је на битно различит начин него што је то било у ранијем закону. Наиме, прописано је да Министарство води Регистар, који садржи податке о: признатим домаћим и страним сортама ратарског и

повртарског биља и признатим домаћим сортама воћака и винове лозе; страним сортама воћака и винове лозе које су признате од надлежног органа стране државе чланице UPOV²; одомаћеним сортама ратарског и повртарског биља, воћака и винове лозе. У Регистар се може уписати само сорта за коју је претходно донето решење о признавању. Страна сорта воћака и винове лозе уписује се у Регистар на основу захтева, који подноси власник сорте, односно његов овлашћени заступник, ако је призната од надлежног органа стране државе чланице UPOV. При томе се уз захтев доставља доказ о власништву, односно праву коришћења стране сорте. Одомаћене сорте се уписују у Регистар уз назнаку да се ради о одомаћеној сорти, на основу општепознатих података о производној и употребној вредности те сорте.

Као у погледу уписа у Регистар, нови закон доноси новине и у погледу брисања сорти из Регистра. Наиме, сорта за коју је донето решење о признавању сорте, односно страна сорта воћака и винове лозе која је уписана у Регистар брише се из регистра, ако: то затражи подносилац захтева; је истекло десет година (раније 15 година) од дана уписа сорте ратарског и повртарског биља у Регистар; одржавалац сорте не достави узорак семена, односно садног материјала сорте; у току одржавања сорте, сорта није задржала истоветне особине. С друге стране, брисање одомаћене сорте из Регистра је могуће ако одржавалац сорте не обезбеђује одржавање сорте на начин који гарантује очување различитости, униформности и стабилности сорте, ако одржавалац сорте не достави узорак семена, односно садног материјала сорте, ако се за три године од дана ступања на снагу овог закона не утврди одржавалац сорте за одомаћене сорте ратарског и повртарског биља и ако се за пет година од дана ступања на снагу овог закона не утврди одржавалац сорте за одомаћене сорте воћака и винове лозе.

Изузетно, за сорте које су брисане из Регистра, семе и садни материјал тих сорти може да се производи најдуже две године, односно да се увози и ставља у промет најдуже три године од дана брисања из Регистра, осим у случају да је сорта брисана из Регистра из одређених разлога предвиђених овим законом. На захтев власника сорте, односно његовог овлашћеног заступника, сорта која је брисана из Регистра може се поново уписати у Регистар, под условом да је захтев за поновни упис сорте поднет најкасније у року од годину дана од дана брисања сорте из Регистра, као и да је за ту сорту после брисања из Регистра урађен нови DUS тест.

Такође, прописана је обавеза власника сорте, односно његовог овлашћеног заступника да Министарству достави узорак семена, односно садног материјала сорте која је уписана у Регистар, у року од 30 дана од дана

² The International Union for the Protection of New Varieties of Plants (UPOV)

уписа. За одомаћену сорту која је уписана у Регистар, узорке семена и садног материјала сорте је дужан да достави овлашћени одржавалац те сорте, у року од 30 дана од дана достављања решења о одређивању одржаваоца сорте. Ако власник сорте, односно његов овлашћени заступник, односно одржавалац сорте не достави узорак семена, односно садног материјала сорте у остављеном року, сорта се брише из Регистра. Изузетно од одредаба члана 4. овог закона, по којима се семе и садни материјал могу стављати у промет на територији Републике Србије само за признате сорте, може да се одобри увоз одређене количине семена, односно садног материјала сорте која није уписана у Регистар ради: оплемењивања, научноистраживачког рада, вођења поступка признавања сорте, заштите сорте пољопривредног биља, предиспитивања сорте и демонстрационих огледа. При томе, укупна количина семена ратарског и повртарског биља за коју се може одобрити увоз не може бити већа од количине која је потребна за сетву на површини од 1 ха, а укупна количина садног материјала сорти воћака и винове лозе не може бити већа од количине потребне за садњу на површини од 1 а. Осим тога, Министарство може за одређене врсте пољопривредног биља које су важне за пољопривредну производњу у Републици Србији, преко извођача огледа, обавити додатна испитивања производних вредности сорти које су уписане у Регистар у различитим агроколошким условима, ради провере њихове производне вредности на огледном пољу, односно у лабораторији и давања препоруке за њихово гајење.

У погледу одржавања већ признате сорте, Закон прописује да је одржавалац сорте дужан да за време док је сорта уписана у Регистар ту сорту одржава у складу са општепризнатим методама за одржавање сорте, како би се сачувале истоветне особине сорте. При томе се под одржаваоцем сорте подразумева власник сорте или његов овлашћени заступник, изузев за одомаћене сорте чијег одржаваоца одређује министар. Одржавалац сорте је дужан да у року од 15 дана достави узорак семена сорте за ратарско и повртарско биље, односно у року од 90 дана узорак садног материјала сорте воћака и винове лозе, ради провере да ли се сорта одржава тако да јој се не мењају разноликост, униформност и стабилност (DUS тест), као и ради чувања стандардног узорка или његове обнове. Контролу одржавања сорте, тако што се испитивањем узорка сорте узетог од одржаваоца сорте проверава да ли је сорта задржала истоветне особине, врши Министарство, или правно лице које испуњава прописане услове, а са којим Министарство закључује уговор. Ако се на основу резултата извршене контроле одржавања сорте утврди да одржавалац сорте није сорту одржавао на начин који гарантује очување истоветних особина сорте, одржавалац сорте губи право одржавања те сорте. У случају да је одржавалац сорте који је изгубио право одржавања

сорте истовремено једини одржавалац те сорте, та сорта се брише из Регистра сорти.

Новине у области заштите сорти пољопривредног биља

Закон о заштити права оплемењивача биљних сорти (у даљем тексту: Закон), који је заменио Закон о заштити сорти пољопривредног и шумског биља, доноси бројне новине у овој области. Наиме, Законом се уређују услови, начин и поступак за заштиту права оплемењивача биљних сорти. При томе се под оплемењивачем подразумева лице које је створило или открило и развило нову сорту, затим послодавац лица које је у радном односу створило или открило и развило нову сорту, или лице које је по његовом овлашћењу обавило посао, као и лице које је правни следбеник лица које је створило или открило и развило нову сорту или његовог послодавца. Послове заштите права оплемењивача који су одређени овим законом обавља министарство надлежно за послове пољопривреде (у даљем тексту: Министарство), које оснива посебну радну групу - Стручни савет за заштиту права оплемењивача биљних сорти (у даљем тексту: Стручни савет), који прати стање у области заштите права оплемењивача, разматра стручна питања, даје стручна мишљења и предлоге и учествује у реализацији пројектних задатака у области заштите права оплемењивача.

Право оплемењивача додељује се оплемењивачу сорте ако је сорта нова, различита, униформна, стабилна и ако испуњава услове за давање имена сорте, у складу са одредбама овог закона. Поступак за додељивање права оплемењивача биљне сорте покреће се на основу захтева који оплемењивач, односно његов овлашћени заступник подноси Министарству. Уз захтев се мора доставити документација о стварању сорте и предлог имена сорте, а на захтев Министарства и одговарајући узорци репродукционог материјала. При томе, материјал сорте за коју је поднет захтев за додељивање права оплемењивача и приложена документација сматрају се службеном тајном и са њима се поступа као са поверљивим подацима.

По пријему захтева за додељивање права оплемењивача, Министарство утврђује да ли је захтев уредан и да ли испуњава услове прописане овим законом. Ако утврди да захтев није уредан, Министарство ће, уз навођење разлога, позвати оплемењивача, односно његовог овлашћеног заступника да у року од 30 дана од дана пријема обавештења отклони утврђене недостатке. Ако се у одређеном року не отклоне недостаци, захтев ће се одбацити. Захтев за додељивање права оплемењивача за који се утврди да је уредан, уписује се у Регистар захтева за додељивање права оплемењивача биљних сорти, који води Министарство и објављују на својој интернет страници. Оплемењивач

који је уредно поднео захтев за додељивање права оплемењивача код надлежног органа друге чланице UPOV-а има право приоритета на додељивање права оплемењивача у Републици Србији у периоду од 12 месеци од дана подношења првог захтева (с тим што се дан подношења првог захтева не рачуна у овај период). Ако Министарство призна право приоритета на додељивање права оплемењивача, захтев за додељивање права оплемењивача сматра се поднетим на дан подношења првог захтева.

У поступку разматрања захтева за додељивање права оплемењивача врши се испитивање сорте у огледном пољу, лабораторији или друга неопходна испитивања. Осим Министарства, послове испитивања сорте може, на основу уговора са Министарством, обавити правно лице које у погледу кадрова, опреме и уређаја испуњава услове за вршење тих испитивања, или се могу прихватити резултати већ обављених испитивања сорте у огледном пољу, лабораторији или других испитивања. Такође, министарство може користити резултате техничког испитивања сорте обављених у другој чланици UPOV -а. На основу резултата испитивања и предлога Стручног савета министар доноси решење о додељивању права оплемењивача (којим се одобрава име сорте), или одбијању захтева за додељивање права оплемењивача, а у року од 30 дана од дана давања предлога од стране Стручног савета. Додељено право оплемењивача на заштићену сорту траје 25 година, а за кромпир, винову лозу, дрвенасте воћне врсте и остало дрвеће 30 година од дана додељивања права оплемењивача.

Носилац права оплемењивача може своје право оплемењивача у односу на заштићену сорту, да уговором у писменој форми пренесе, у целини или делимично, на друго лице. Овај уговор се уписује у Регистар пренесених права оплемењивача, а у супротном не производи правно дејство према трећим лицима. Осим тога, носилац права оплемењивача може право коришћења заштићене сорте (лиценца), у целини или делимично, да уступи другом лицу, на основу уговора о лиценци, који такође мора бити у писменој форми. Овај уговор о лиценци се уписује у Регистар уговора о лиценци, који води Министарство, а уколико не буде уписан у Регистар уговора о лиценци не производи правно дејство према трећим лицима. Ако носилац права оплемењивача одбије да другим лицима уступи право на коришћење заштићене сорте или им поставља неоправдане услове за такво уступање, на захтев заинтересованог лица министар може, само из разлога националне или друге изузетне потребе (заштита здравља и исхрана становништва, заштита јавног интереса у областима од виталног значаја за друштвено-економски и технолошки развој) дати обавезну лиценцу другом лицу, под условом да носилац права оплемењивача, сам или преко другог лица, не користи или недовољно користи заштићену сорту. Обавезна лиценца се издаје лицу које

докаже да располаже могућностима и капацитетима потребним за коришћење заштићене биљне сорте, при чему је обим и трајање обавезне лиценце ограничено за сврху за коју је дата. Носилац обавезне лиценце дужан је да носиоцу права оплемењивача плаћа накнаду за коришћење заштићене сорте, коју споразумно одређују обе стране. Обавезна лиценца се може одузети или продужити.

Право оплемењивача може престати пре истека рока на основу изјаве носиоца права оплемењивача, као и поништењем или укидањем решења о додељеном праву оплемењивача. На основу изјаве носиоца права оплемењивача, право оплемењивача престаје ако носилац права оплемењивача у писменој форми изјави Министарству да жели престанак права, и то даном наведеним у изјави, односно даном пријема изјаве. Уколико су испуњени законски услови, Министар по службеној дужности, или на захтев заинтересованог лица, оглашава ништавим, или укида решење о додељеном праву оплемењивача, при чему се решење о укидању решења о додељеном праву оплемењивача уписује у Регистар заштићених биљних сорти и објављује у "Службеном гласнику Републике Србије".

На основу Закона о заштити права оплемењивача биљних сорти донети су следећи правилници: Правилник о обрасцу и садржини захтева за додељивање права оплемењивача биљне сорте и документацији која се прилаже уз овај захтев, као и количини и начину достављања узорака репродукционог материјала сорте ("Службени гласник РС", број 82/09); Правилник о садржини и начину вођења Регистра захтева за додељивање права оплемењивача биљних сорти, Регистра заштићених биљних сорти, Регистра пренесених права оплемењивача и Регистра уговора о лиценци ("Службени гласник РС", број 70/09); Правилник о Листи врста пољопривредног биља на које се односе изузеци од права оплемењивача и о елементима за одређивање малих пољопривредних произвођача ("Службени гласник РС", број 38/10).

Међународна конвенција о заштити нових биљних сорти

Доношењем Закона о потврђивању Међународне конвенције о заштити нових биљних сорти ("Службени гласник РС - Међународни уговори", бр. 19/2010 – у даљем тексту: Конвенција), Конвенција, која је донета у Паризу 2. децембра 1961. године, а измењена у Женеви 10. новембра 1972. године, 23. октобра 1978. године и 19. марта 1991. године, постала је део нашег правног система. Према Конвенцији, основна обавеза уговорних страна је додељивање и заштитита права оплемењивача. При томе, држављани уговорне стране, као и физичка лица која имају пребивалиште и правна лица

која имају седиште на територији уговорне стране имају, у погледу додељивања и заштите права оплемењивача, на територији друге уговорне стране, исти третман какав је предвиђен или какав би могао накнадно бити предвиђен законима дате уговорне стране за своје држављане, под условом да наведени држављани (физичка или правна лица), испуњавају услове предвиђене за држављане дате уговорне стране.

Конвенција регулише и услове за додељивање права оплемењивача, односно услове за заштиту права оплемењивача, као и дефиниције нове сорте, различитости, униформности и стабилности сорте. У погледу захтева за заштиту права оплемењивача, Конвенција регулише подношење захтева, право приоритета, поступак разматрања захтева, односно испитивања сорте, као и претходну заштиту, односно заштиту интереса оплемењивача током периода од подношења или објављивања захтева за заштиту права оплемењивача до додељивања тог права. Права оплемењивача су регулисана кроз дефинисање обима права оплемењивача, навођење изузетака од права оплемењивача, исцрпљивање права оплемењивача, ограничења коришћења, као и трајање права оплемењивача. Питање имена сорте је веома значајно, те му је посвећено посебно поглавље. Осим тога, регулисано је и поништавање и укидање права оплемењивача, као и питање оснивања Уније (UPOV) коју чине уговорне чланице. Унија је правно лице чије је седиште у Женеви, а стални органи су Савет и Канцеларија Уније.

Закључак

Од средине 2009. године, у Републици Србији је у области признавања и заштите сорти пољопривредног биља донето неколико кључних закона, као и више подзаконских аката, у правцу усаглашавања ове области са одговарајућом правном регулативом Европске уније, али и са другим међународним актима. Наиме, у јуну 2009. године, ступио је на снагу Закон о заштити права оплемењивача, који је заменио Закон о заштити сорти пољопривредног и шумског биља. Почетком 2010. године, законом је потврђена међународна конвенција у овој области, а ступањем на снагу Закона о признавању сорти пољопривредног биља, маја исте године, престале су да важе одговарајуће одредбе Закона о семену и Закона о садном материјалу воћака, винове лозе и хмеља. У области признавања сорти донет је правилник којим се регулише садржина и образац захтева за признавање сорте пољопривредног биља, као и документација која се уз тај захтев подноси, а у области заштите права оплемењивача донети су правилници којима се регулише образац и садржина захтева за додељивање права оплемењивача, о садржини и начину вођења Регистра захтева за додељивање права оплемењивача биљних сорти, Регистра заштићених биљних сорти,

Регистра пренесених права оплемењивача и Регистра уговора о лиценци, као и о Листи врста пољопривредног биља на које се односе изузеци од права оплемењивача и о елементима за одређивање малих пољопривредних произвођача. Доношењем ових прописа створен је правни оквир у овој области, који је у великој мери усаглашен са одговарајућом европском правном регулативом, као и са захтевима надлежног међународног тела (UPOV).

Литература

1. Закон о признавању сорти пољопривредног биља ("Службени гласник РС", бр. 30/10).
2. Закон о заштити права оплемењивача ("Службени гласник РС ", бр. 41/09).
3. Закон о потврђивању Међународне конвенције о заштити нових биљних сорти ("Службени гласник РС – Међународни уговори", број 19/10).
4. Правилник о садржини и обрасцу захтева за признавање сорте пољопривредног биља, као и документацији која се уз тај захтев подноси ("Службени гласник РС" број 53/10).
5. Правилник о обрасцу и садржини захтева за додељивање права оплемењивача биљне сорте и документацији која се прилаже уз овај захтев, као и количини и начину достављања узорака репродукционог материјала сорте ("Службени гласник РС", број 82/09).
6. Правилник о садржини и начину вођења Регистра захтева за додељивање права оплемењивача биљних сорти, Регистра заштићених биљних сорти, Регистра пренесених права оплемењивача и Регистра уговора о лиценци ("Службени гласник РС", број 70/09).
7. Правилник о Листи врста пољопривредног биља на које се односе изузеци од права оплемењивача и о елементима за одређивање малих пољопривредних произвођача ("Службени гласник РС", број 38/10).

Примљено: 30.08.2010.

Одобрено: 29.09.2010.

UDC: 340.134:631.52(497.11)

NEW SERBIAN LEGISLATION ON RECOGNITION AND PROTECTION OF PLANT VARIETIES

Dusan Dabovic, LLD
Ministry for Agriculture, Forestry and Water Management
– Directorate for Plant Protection

Abstract

From the year 2009, in the Republic of Serbia the legislation on recognition and protection of plant varieties has been largely harmonized with relevant international legislation, especially with the EU legislation. Namely, two laws, the main international conventions in this field, as well as several by-laws were adopted in the period. In this way, conditions, testing and treatment for the recognition of the variety, entry in the register of varieties of agricultural plants, maintenance of the variety, and the establishment of special commission for the recognition of varieties were regulated in accordance with the international standards. Also, in the frame of protection of breeder's rights, the conditions, manner and procedure for the protection of breeder's rights of plant varieties, as well as registration in the appropriate registers, were harmonized with relevant international legislation.

Key words: variety, plant, breeder.

Author's Address:

Dr Dušan Dabović,
Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodoprivrede
Uprava za zaštitu bilja
11000 Beograd.
Srbija